

УДК 564.3:551.763.1](477.75)

О.О. Кукураза

НОВІ ЗНАХІДКИ ЧЕРЕВОНОГИХ МОЛЮСКІВ У НИЖНЬОКРЕЙДОВИХ ВІДКЛАДАХ ГІРСЬКОГО КРИМУ

O.O. KUKURUZA

NEW FINDS OF GASTROPODS IN THE LOWER CRETACEOUS SEDIMENTS OF THE MOUNTAIN CRIMEA

Приводиться описання семи видів брюхоногих моллюсков из нижнемеловых отложений юго-западной части Горного Крыма: *Pseudomelania jaccardi* Pictet et Campiche, *Natica gaultina* Orbigny, *Natica helvetica* Pictet et Campiche, *Natica karakaschi* Pčelincev, *Natica laevigata* Deshayes, *Natica sautieri* Coquand, *Natica suensis* Pčelincev.

Ключевые слова: брюхоногие моллюски, нижний мел, юго-западная часть Горного Крыма.

The monographic description and images of seven species of gastropods discovered in the Lower Cretaceous of the Mountain Crimea (Balaklava) are given. Those are: *Pseudomelania jaccardi* Pictet et Campiche, *Natica gaultina* Orbigny, *Natica helvetica* Pictet et Campiche, *Natica karakaschi* Pielincev, *Natica laevigata* Deshayes, *Natica sautieri* Coquand, *Natica suensis* Pčelincev.

ВСТУП

Палеонтологічна обґрунтованість нижньокрейдових відкладів Гірського Криму є основою для надійного стратиграфічного розмежування та кореляції цих утворень. Вона залежить від ступеня вивченості різних фауністичних груп палеоорганізмів, зокрема головоногих моллюсків.

Серед викопних організмів (малакофауни) нижньої крейди цього регіону червоногі моллюски залишаються недостатньо вивченими. Хоч гастроподи є не керівною (чи ортостратиграфічною) групою організмів для біостратиграфічного розчленування та кореляції нижньокрейдових товщ південно-західної частини Гірського Криму, проте тут вони мають досить широке географічне та стратиграфічне поширення, а отже важливим джерелом інформації для біостратиграфічних досліджень, зокрема регіональної стратифікації та кореляції.

Незважаючи на те, що червононогих моллюсків та їх значущість для стратиграфії у різні роки вивчали та присвятили їм свої праці Н.І. Каракаш [2], В.Ф. Пчелінцев [6, 7], Г.Г. Петрова [5], М.А. Головінова та С.С. Костюченко [1], М.Г. Лисенко, В.І. Лисенко [3, 4], вони залишаються в різних місцях регіону ще недостатньо дослідженими.

МАТЕРІАЛ

В процесі польових робіт у південно-західній частині Гірського Криму, разом з амонітами та двостулковими моллюсками, нам вдалося зібрати невелику колекцію гастропод. Зразки походять із валунного матеріалу з олістостроми, що знаходиться у Старому Балаклавському кар'єрі (колись — Митилінський) та корінних

відкладів пісковиків у с. Камари (тепер — Фронтове). Усі зразки зберігаються у відділі монографічних колекцій (колекція № 12 802) Палеонтологічного музею Львівського національного університету ім. Івана Франка.

РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Враховуючи те, що зразки червононогих моллюсків виявлені разом з представниками ортостратиграфічної групи — амонітами, ми маємо можливість надійно датувати і їх геологічний вік. У зв'язку з цим, нижче наводимо монографічний опис і зображення семи видів червононогих моллюсків.

Ряд ARCHAEOGASTROPODA

Родина **PSEUDOMELANIIDAE** Fischer, 1885

Рід **PSEUDOMELANIA** Pictet et Campiche, 1862

Pseudomelania cf. jaccardi Pictet et Campiche, 1842

Таблиця, 1.

1864 *Pseudomelania jaccardi* Pictet et Campiche, p. 268, tabl. 70, fig. 3-5.

1907 *Pseudomelania jaccardi* Pictet et Campiche: Каракаш, с. 174, табл. 17, фиг. 23, 24.

1960 *Pseudomelania jaccardi* Pictet et Campiche: Головінова, Костюченко, с. 149, табл. 1, фиг. 11.

Голотип. Визначений Пікте та Кампішом з готериву Швейцарії [15, p. 268, tabl. 70, fig. 3-5.].

Матеріал. Нижня частина ядра черепашки (зр. ГК-84).

Опис. Черепашка конічна, вежеподібна, скла-

дена помірно опуклими завитками, що розділені неглибоким, ледь помітним швом. Оберти зростають поступово. Останній оберт найбільший. Устя невелике, овальне, дещо нахилене до осі черепашки. Поверхня вкрита тонкими поперечними реберцями, що вигинаються вліво у нижній частині завитка.

Розміри. Не визначені через неповну збереженість зразка.

Порівняння. У зв'язку з неповною збереженістю зразка умовно відносимо його до виду *Pseudomelania jaccardi* Pictet et Campiche.

Місцезнаходження. Гірський Крим, валунний матеріал із олістостроми у Старому Балаклавському кар'єрі (колись — Митилинський) та корінні відклади пісковиків у с. Камари (тепер — Фронтоне).

Стратиграфічне і географічне поширення. Нижній готерив Криму, валанжин-готерив Швейцарії.

Ряд **MESOGASTROPODA**
Підряд **PALEOTAXODONTA**
Родина **NATICIDAE** Forbes
Рід **NATICA** Scopoli, 1777

Natica gaultina Orbigny, 1842
Таблиця, 2а, б.

- 1842 *Natica gaultina* Orbigny, p.156, tabl.174, fig. 3–4.
1927 *Natica gaultina* Orbigny: Пчелинцев, с. 154.
1949 *Natica gaultina* Orbigny: Петрова, с. 167, табл. 42, фиг. 6а, б.
1960 *Natica gaultina* Orbigny: Головинова, Костюченко, с. 159, табл. 7, фиг. 3а, б.

Голотип. Визначений А. Orbigny з нижньоальпських відкладів Франції [12, р. 156, tabl. 174, fig. 3-4].

Матеріал. Один екземпляр середньої збереженості представлений ядром черепашки (зр. ГК-79).

Опис. Черепашка середніх розмірів, з висотою, що майже дорівнює ширині, з округло-конічними обрисами. Складена п'ятьма обертами з округлими опуклими завитками, розділеними порівняно глибоким швом. У верхній частині обертів знаходиться неширока дещо увігнута площадка. Останній завиток високий, значно вищий за попередні, що складає дві третіх висоти черепашки. Поверхня зразка

вкрита численними поперечними лініями наростання, вигнутими у верхній частині в напрямку росту завитка, серед яких через досить правильні проміжки проявляються потужніші та чіткіші штрихи. В основі черепашки вузький пупок. Устя округлих обрисів.

Розміри*, мм.   В   Ш $\alpha,^\circ$
                                 33   32   77

Порівняння. За загальною формою черепашки та її скульптурними елементами зразок також дещо подібний до виду *Natica kukulensis* Pčelincev, описаного В.Ф. Пчелінцевим з нижньокрейдових відкладів Криму [6], проте відрізняється меншими розмірами та трохи вужчою площадкою.

Місцезнаходження. Гірський Крим, корінні відклади пісковиків у с. Камари (тепер — Фронтоне).

Стратиграфічне і географічне поширення. Верхній апт–нижній альб Північного Кавказу та Мангшлаку, Франції, Англії, Німеччини.

Natica helvetica Pictet et Campiche, 1863
Таблиця, 3а, б.

1861-1864 *Natica helvetica* Pictet et Campiche, p. 378, tabl. 75, fig. 3а, б.

1960 *Natica helvetica* Pictet et Campiche: Головинова, Костюченко, с. 158, табл. 7, фиг. 1а-в.

Голотип. Описаний F. Pictet і G. Campiche з валанжину Швейцарії [15, р. 378, tabl. 75, fig. 3а, б].

Матеріал. Одне зовнішнє ядро черепашки доброї збереженості (зр. ГК-80).

Опис. Черепашка середнього розміру, спірально-завита, кулеподібна, з висотою майже рівною ширині. Складена трьома обертами, перші з яких слабо випуклі і з'єднані між собою чітким заглибленим швом. Останній оберт найбільший, і, немов зливаючись зі всіма попередніми, складає майже всю черепашку. На боковій поверхні останнього завитка чітко простежуються численні тонкі поперечні лінії наростання. Устя голостомне, овально-видовжене.

Розміри, мм.   В   Ш $\alpha,^\circ$
                                 41   42   58

Порівняння. Зразок з Гірського Криму за формою та характером скульптури цілком відповідає усім відомим описам цього виду, однак відрізняється від форм, поданих

* Тут і далі: В – висота черепашки, Ш – ширина черепашки, $\alpha,^\circ$ – апікальний кут.

М.А. Головіноюю та С.С. Костюченко [1] з валанжину Криму, меншими розмірами. Місцезнаходження. Гірський Крим, валунний матеріал із олістостроми у Старому Балаклавському кар'єрі (колись Митилинський). Стратиграфічне і географічне поширення. Середній та верхній валанжин Кавказу. Валанжин Франції і Швейцарії.

***Natica karakaschi* Pčelincev, 1868**

Таблиця, 4а, б.

1868 *Natica truncata* Eichwald, p. 815, tab. II.

1907 *Natica sautieri* Karakash: Каракаш, с. 166, табл. 17, фиг. 4, 13, 18, 39.

1931 *Natica karakaschi* Pčelincev, с. 149, табл. 19, фиг. 15.

1960 *Natica karakaschi* Pčelincev: Головинова, Костюченко, с. 160, табл. 7, фиг. 5.

Голотип. Вперше виділений В.Ф. Пчелінцевим з пісковиків с. Біасали [7, с. 149, табл. 19, фиг. 15]. Матеріал. Один екземпляр задовільної збереженості, представлений ядром черепашки (зр. ГК-81).

Опис. Черепашка середніх розмірів спірально-завита, округло-конічна, з шириною, дещо більшою за висоту. Складена чотирма завитками. У верхній частині кожного завитка знаходиться порівняно широка площадка, злегка увігнута, яка поступовим заокругленим перегином зливається з рештою випуклої частини завитка. Жодних слідів скульптури на бокових сторонах обертів не збереглося.

Розміри, мм.   В   Ш   α,°
                         29   32   70

Порівняння. За усіма параметрами наш зразок цілком подібний до форм, описаних у синоніміці. Місцезнаходження. Гірський Крим, валунний матеріал із олістостроми у Старому Балаклавському кар'єрі (колись — Митилинський). Стратиграфічне і географічне поширення. Готерив Криму.

***Natica laevigata* Deshayes, 1842**

Таблиця, ба, б.

1842 *Ampularia laevigata* Deshayes in Leymerie, p. 13, pl. 16, fig. 10.

1842 *Natica laevigata* d'Orbigny, t. II, p. 148, pl. 170, fig. 6, 7.

1850 *Natica sublaevigata* d'Orbigny, t. II, p. 68.

1900 *Natica laevigata* Peron, p. 55.

1907 *Natica laevigata* Peron: Каракаш, с. 169, табл. 17, рис. 9.

1927 *Natica laevigata* Peron: Пчелинцев, с. 127.

1931 *Natica laevigata* Deshayes: Пчелинцев, с. 150.

1960 *Natica laevigata* Deshayes: Головинова, Костюченко, с. 159, табл. 7, фиг. 2.

Голотип. Визначив Deshayes з нижньокрейдових відкладів Франції [9, p. 13, pl. 16, fig. 10]. Матеріал. У нашому розпорядженні одне ядро черепашки доброї збереженості (зр. ГК-82). Опис. Черепашка малих розмірів, овально-конічних обрисів, вежеподібна, висота більша за ширину. Складена чотирма опуклими завитками, з яких останній значно вищий за попередні і складає близько двох третин висоти всієї черепашки. Завитки розділені порівняно глибоким швом. Устя високе, зверху і знизу дещо загострене та нахилене до осі черепашки. На поверхні зразка, особливо на останньому оберті, простежуються тонкі поперечні лінії наростання.

Розміри, мм.   В   Ш   α,°
                         16   11   70

Порівняння. Наш зразок за формою та обрисами цілком відповідає екземплярам, наведеним у синоніміці. Лише від зразка, описаного A. Orbigny [12], відрізняється розмірами черепашки та від описаного Н. Каракашем [2] більшою кількістю обертів.

Місцезнаходження. Гірський Крим, валунний матеріал із олістостроми у Старому Балаклавському кар'єрі (колись — Митилинський). Стратиграфічне і географічне поширення. Готерив Криму. Валанжин-готерив Франції та Швейцарії.

***Natica sautieri* Coquand, 1856**

Таблиця, 5а, б.

1856 *Natica sautieri* Coquand, t. VII, p. 46, tab. 5, fig. 6, 7.

1864 *Natica sautieri* Coquand: Pictet et Campiche, p. 375, tabl. 75, fig. 1, 2.

1868 *Natica sautieri* Coquand: Eichwald, t. II, p. 85.

1907 *Natica sautieri* Coquand: Каракаш, с. 166, табл. 17, фиг. 4, 13, 18, 39.

Голотип. Визначений Н. Coquand з нижньокрейдових відкладів Франції [8, t. VII, p. 46, tab. 5, fig. 6, 7].

Матеріал. Одне ядро черепашки доброї збереженості (зр. ГК-77).

Опис. Черепашка великих розмірів, спірально-завита, опукло-конічна, кулеподібна. Висота більша за ширину. Складена чотирма обер-

тами. Перші завитки низькі та злегка випуклі. Останній оберт сильно випуклий та видовжений у висоту. Оберти розділені чітким заглибленим швом. У верхній частині останніх знаходиться доволі широка площадка, яка найчіткіше простежується на передостанньому оберті і майже під прямим кутом прилягає до бічної поверхні попереднього. Устя трохи заокруглене, розташоване косо до осі черепашки. Скульптура представлена тонкими поперечними реберцями.

Розміри, мм.	В	Ш	$\alpha, ^\circ$
	44	38	98

Порівняння. Кримський екземпляр дуже подібний до *Natica hugardiana* d'Orb., проте відрізняється дещо гострішим апікальним кутом та вищими завитками.

Місцезнаходження. Гірський Крим, валунний матеріал із олістостроми у Старому Балаклавському кар'єрі (колись — Митилинський). Стратиграфічне і географічне поширення. Барем Франції, Швейцарії та Криму.

Natica suensis Pčelincev, 1931

Таблиця, 7а, б.

1931 *Natica suensis* Pčelincev: Пчелинцев, с. 151, табл. 15, рис. 13, 14.

Голотип. Визначений В.Ф. Пчелінцевим [7, с. 151табл. 15, рис. 13, 14] з колекції К. Фохта, зібраної в апт–альбських відкладах Гірського Криму (Зуя, Кон-Оба).

Матеріал. Одне ядро черепашки задовільної збереженості (зр. ГК-83).

Опис. Черепашка малих розмів, спіральнo-завита, овально-конічна, висота більша за ширину. Складена п'ятьма опуклими обертами, останній з яких за ступенем випуклості та висотою перевищує інші та складає три чверті висоти усієї черепашки. Оберти розділені чітким заглибленим швом. Штрихи наростання завитків ледь простежуються. Пупок вузький. Устя широке, півмісячної форми.

Розміри, мм.	В	Ш	$\alpha, ^\circ$
	21	15	110

Порівняння. За характерними овально-опуклими обрисами зразок трохи подібний до *Natica inserta* Pčel. [7], однак відрізняється від нього більшою шириною оберта та глибшим швом.

Місцезнаходження. Гірський Крим, корінні відклади пісковиків у с. Камари (тепер — Фронтове).

Стратиграфічне і географічне поширення. Можливо апт–альб Гірського Криму.

1. Головинова М.А., Костюченко С.С. Клас Gastropoda. Брюхоногие моллюски // Атлас нижнемеловой фауны Крыма и Северного Кавказа. — М.: Гостоптехиздат, 1960. — С. 142-164.
2. Каракаш Н.И. Нижнемеловые отложения Крыма и их фауна // Тр. Петрограф. о-ва естествоиспытателей. — 1907. — Т. 32. — Вып. 5. — 482 с.
3. Лысенко В.И. Эратические валуны Балаклавы — продукт альбской олистостромы // Проблемы геодинамики и нефтегазоносности Черноморско-Каспийского региона. Сб. докл. V Междунар. конф. Крым, 2003. — Крым, 2004. — С. 172-176.
4. Лысенко В.И. Палеобиостратиграфическое обоснование альбских олистостром в окрестностях Балаклавы (Крым) // Теоретич. та прикладні. аспекти сучасної біостратиграфії фанерозою України: Зб. наук. пр. Ін-ту геол. наук. — К., 2003. — С. 128-129.
5. Петрова Г.Г. Атлас руководящих форм ископаемых фауны СССР. — М.: Гостоптехиздат, 1949. — Т. 10. — С. 142-164.
6. Пчелинцев В.Ф. Брюхоногие верхней юры и нижнего мела Крыма. — М.: Геолгиздат ГПРУ, 1931. — 273 с.
7. Пчелинцев В.Ф. Фауна юры и нижнего мела Крыма и Кавказа // Тр. Геол. ком. Нов. сер. — 1927. — Вып. 172. — 320 с.
8. Coquand H. Monographie de l'etage Aptien de l'Espagne // Mém. de la Soc. emulation Provence. — 1856. — P. 46.
9. Deshayes in Leymerie. Memoire sur le terrain crétacé du departement de l'Aube // Mém. Soc. Geol. France. — 1842. — Vol. 4. — P. 13.
10. Eichwald E. Lethaea Rossica on Paléontologie de la Russie. — Stuttgart, 1865-1868. — Vol. 2. — P. 85.
11. Forbes E. Catalogue Lower Greensand Fossils // Quart. J. geol. Soc. — 1845. — Vol.1.
12. Orbigny A. Paleontologie Francaise. Terrains Crétacés. Gastropodes. — Paris, 1842. — Vol. 2.
13. Orbigny A. Prodrome de Paleontologie Stratigraphique universelle des animaux mollusques et rayonnées. — Paris, 1850. — 427 p.
14. Peron. Études paléontologiques sur le terrain crétacé du departement de l'Yonne. Cephalopodes et gastropods de l'étage néocomien // Bull. de la Soc. de science hist. et natur. de l'Yonne. — 1900. — Vol. 53.
15. Pictet F. et Campiche G. Description des fossiles du terrain crétacé de Sainte-Croix // Matér. Pour la Paleont. — Suisse, 1861-1864. — P. 2.

Львівський національний університет ім. Івана Франка, Львів

Черевоні молюски нижньокрейдових відкладах Гірського Криму:

- 1 — *Pseudomelania cf. jaccardi* Pictet et Campiche ×1. Зр. ГК-84. Нижній готерив. Гірський Крим, Старий Балаклавський кар'єр (колись — Митилінський).
- 2 — *Natica gaultina* Orbigny ×1. Внутрішнє ядро: 2а, 2б — вигляд з обох боків. Зр. ГК-79. Верхній апт–нижній альб. Гірський Крим, корінні відклади пісковиків у с. Камари (тепер — Фронтове).
- 3 — *Natica helvetica* Pictet et Campiche ×1. Внутрішнє ядро: 3а, 3б — вигляд з обох боків. Зр. ГК-80. Середній та верхній валанжин. Гірський Крим, Старий Балаклавський кар'єр (колись — Митилінський).
- 4 — *Natica karakaschi* Pchelincev ×1. Внутрішнє ядро: 4а, 4б — вигляд з обох боків. Зр. ГК-81. Готерив. Місцезнаходження те саме.
- 5 — *Natica sautieri* Coquand ×1. Внутрішнє ядро: 5а, 5б — вигляд з обох боків. Зр. ГК-77. Барем. Місцезнаходження те саме.
- 6 — *Natica laevigata* Deshayes ×2. Внутрішнє ядро: 6а, 6б — вигляд з обох боків. Зр. ГК-82. Готерив. Місцезнаходження те саме.
- 7 — *Natica suensis* Pchelincev ×2. Внутрішнє ядро: 7а, 7б — вигляд з обох боків. Зр. ГК-83. Можливо апт–альб. Гірський Крим, корінні відклади пісковиків у с. Камари (тепер — Фронтове)

Таблиця

1

2 а

2 б

3 а

3 б

4 а

5 а

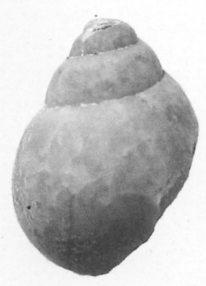
5 б

4 б

6 а

6 б

7 а

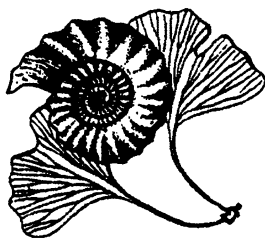

7 б

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ГЕОЛОГІЧНИХ НАУК

ПАЛЕОНТОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО

ПАЛЕОНТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць
Інституту геологічних наук НАН України

КИЇВ – 2007